

ANDRZEJ LULEK

PROBLEMATYKA PRACY LUDZKIEJ W POLSKIEJ LITERATURZE NAUKOWEJ W LATACH 1956—1972

Na wstępie zaznaczyć należy, że termin „praca ludzka” będzie tutaj rozumiany ogólnie, jako zespół czynności wykonywanych przez człowieka w celu przezwyciężenia jakiegoś oporu¹, a w szczególności jako jeden z czynników produkcji². W takim też znaczeniu praca ludzka weszła do literatury naukowej już w dziełach pierwszych ekonomistów. Stanowiła ona przedmiot analiz, jako jeden z podstawowych czynników produkcji. Na pierwszy plan wybijał się jej aspekt ekonomiczny, wytwórczy. Tak więc praca analizowana była od strony popytu, i podaży, wydajności i przysługującego jej wynagrodzenia — innych płaszczyzn tego problemu w analizach nie uwydatniano. Taki stan rzeczy był charakterystyczny dla rozważań statycznych uprawianych przez klasyków myśli ekonomicznej. Dopiero późniejsze kierunki, poczynając od szkoły austriackiej, wprowadzają stopniowo nowe elementy, dzięki czemu obraz tego problemu przekształca się z „fotograficznego” w bardziej dynamiczny. Inne spojrzenie na pracę ludzką prezentowała od samego początku katolicka nauka społeczna. W jej ujęciu praca uzyskuje pełniejszy wymiar, wymiar nie tylko obowiązku, ale i uprawnienia (a raczej uprawnień). Postawiona jako jeden z elementów kwestii społecznej, zmuszała do przeprowadzania nowych analiz, uwzględniających inne jej aspekty. Połączenie rozważań ekonomicznych z koniecznością rozwiązania szeregu problemów społecznych stało się przyczyną powstawania nowych dyscyplin naukowych, które za przedmiot swoich analiz obrały właśnie pracę ludzką. Obecnie mamy już do czynienia z badaniami nad tym problemem, prowadzonymi nie tylko w obrębie określonych dyscyplin, ale także z badaniami interdyscyplinarnymi.

W polskiej literaturze naukowej okresu ostatniego piętnastolecia setki pozycji poświęcone zostały rozważaniom nad pracą ludzką. Reprezentują one różne możliwe podejścia do tego problemu, poczynając od analiz czysto ekonomicznych a kończąc na filozofii i teologii pracy. Rozwój zainteresowania poszczególnymi aspektami pracy ludzkiej, próby rozwiązywania różnych wyłaniających się zjawisk w obrębie tego problemu, nie postępują w równym tempie. Do takiego wniosku można dojść sprawdzając ilość pozycji książkowych ukazujących się z roku na rok, a reprezentujących różne podejścia i spojrzenia na pracę. Na początku tego piętnastolecia najczęściej prezentowane były rozprawy z zakresu ekonomiki pracy. Miały one powiązanie z poprzednimi latami, kiedy to szczególnie znaczenie miał problem efektywności pracy. Dotychczasowo-

¹ W ten sposób definiuje pracę ludzką m. in. Jules Amar: „Le travail ... mécaniquement, c'est l'exercice d'une force pour surmonter une résistance. Il implique donc l'effort, le mouvement, la prédominance sur une force antagoniste” (w: *Le travail humain*, Paris 1923).

² W tym znaczeniu obejmuje ona cały umysłowy i fizyczny wysiłek użyty w wytwarzaniu dóbr i usług. (patrz: Morgan Chester A.: *Labour economics*, Homewood [Il. 1966]).

we rozważania nad różnymi drogami maksymalizacji wysiłku człowieka w jego działalności produkcyjnej, takimi jak racjonalizatorstwo, wysiłek czy współzawodnictwo pracy, przekształcają się stopniowo w szukanie odpowiednich bodźców, które zwiększyłyby zainteresowanie człowieka wykonywaną przez niego pracą, a zwłaszcza jej efektami. Chodzi tutaj przede wszystkim o różne formy wynagradzania wydajnej pracy, a więc o bodźce czysto materialne. Jednak wydajna praca poszczególnych pracowników nie rozwiązuje jeszcze problemu efektywności działania całej jednostki gospodarczej. Stąd też poszukuje się optymalnych metod organizacji pracy. Prace w tym zakresie wykraczają już jednak poza ramy samej ekonomiki i zachowując swój główny cel, jakim jest zapewnienie najlepszych efektów gospodarczych, stają się analizami socjo-ekonomicznymi. Równocześnie systematycznie prowadzone są rozważania nad bezpieczeństwem i higieną pracy. W przeciwieństwie jednak do pozostałych ekonomicznych ujęć problematyki pracy ludzkiej, rzadziej napotykamy tutaj prace o charakterze ogólnym, teoretycznym, co samo przez się jest zrozumiałe. Najczęściej spotykanymi opracowaniami są informatory, ewentualnie szczegółowe analizy stanu zagrożenia w trakcie wykonywania pracy w poszczególnych typach instytucji gospodarczych. Analizy te są przesłankami do wysuwania konkretnych wskazań, których realizacja zapewniałaby przynajmniej pewien stopień bezpieczeństwa przy pracy.

Równoległe z ekonomicznymi rozważaniami przeprowadzane są analizy z zakresu prawa pracy. Można wyróżnić tutaj dwie grupy publikacji naukowych. Pierwsza, liczniejsza, ujmuje problem pracy ludzkiej z punktu widzenia uprawnień przysługujących pracownikowi z tytułu wykonywania pracy. Przede wszystkim prezentowana jest problematyka prawna płac, a następnie rozstrzygnięcia prawne odnośnie do czasu pracy, urlopów, rent i emerytur. Druga grupa publikacji przedstawia pracę ludzką od strony ciążących na niej obowiązków. W jej skład wchodzi regulaminy pracy, analizy obowiązków stron stosunku pracy, sporów ze stosunku pracy, itp. Wszystkie te pozycje mają charakter komentarzy do istniejących przepisów prawnych, czy też inaczej mówiąc, stanowią analizę w świetle norm prawnych aktualnie istniejących problemów związanych z pracą ludzką. Poza tym systematycznie publikowane są pozycje ogólne, aktualizowane zbiory przepisów prawa pracy, publikacje poświęcone ochronie pracy, pracy kobiet, młodocianych, itp. Swoją treścią obejmują one wszystkie aspekty pracy człowieka, niezależnie od jej rodzaju.

Obok wyżej wymienionych ujęć, praca jako zespół czynności wykonywanych przez człowieka posiada jednak szereg uwarunkowań pozaekonomicznych. Będzie to relacja między rodzajem i warunkami pracy, a stanem zdrowia człowieka, a także uwarunkowania psychiczne czy społeczne. Każda z tych relacji jest przedmiotem innej dyscypliny naukowej. Tak więc medycyna pracy analizuje skutki, jakie dla zdrowia człowieka mogą wynikać z wykonywania poszczególnych rodzajów pracy, ewentualnie z wykonywania pracy w określonych warunkach. Ponadto badana jest reakcja organizmu ludzkiego na sam fakt pracy, zwłaszcza pracy długotrwałej. Z kolei psychologia pracy poszukuje i bada czynniki psychiczne, które bezpośrednio czy pośrednio wpływają na efektywność wykonywanej pracy. W pierwszym rzędzie będzie to chodziło o analizę przydatności zawodowej, dzięki czemu możliwy byłby niejako optymalny dobór człowieka do określonego zawodu, czy do określonego stanowiska pracy. Celowość prowadzenia tego typu rozważań jest oczywista — wszelkie zakłócenia harmonii między człowiekiem i maszyną mogą odbijać się ujemnie na jakości produktu finalnego, jak też obracać się bezpośrednio przeciw człowiekowi. Jak badanie przydatności zawodowej czy zdolności do pracy jest spojrzeniem na pracę przede wszystkim przez pryzmat człowieka, który ją wykonuje, tak innego rodzaju badania psychologiczne odnoszą się głównie do ekonomicznych efektów pracy człowieka. Mają one na celu ustalenie czynników psychologicznych wpływających na wydajność pracy, zarówno limitujących, jak i pobudzających.

W połączeniu z wynikami uzyskanymi na terenie ekonomiki pracy dają one pełniejszy obraz mechanizmów wpływających na kształtowanie się jakości pracy.

Inny typ uwarunkowań, a mianowicie uwarunkowania społeczne, jest przedmiotem socjologii pracy. Zakład pracy zatrudniając pracowników, staje się terenem, na którym tworzą się określone grupy społeczne i mają miejsce styczności społeczne. Ponieważ stosunki międzyludzkie w zakładzie pracy mają istotny wpływ na przebieg procesu produkcji, stąd duże znaczenie badań zarówno nad więziami jak i konfliktami, ich źródłami, skutkami i sposobami rozładowania. Występowanie w tym zakresie zjawisk ujemnych oddziałuje nie tylko bezpośrednio na efekty gospodarcze, ale także na stabilność załogi, na płynność kadr. Obok tych problemów, występujących w każdym typie jednostki gospodarczej, stopniowo coraz większego znaczenia nabiera relacja maszyno-człowiek. Konieczne staje się ustalanie i przewidywanie wpływu procesu automatyzacji na stosunki międzyludzkie, zapobieganie skutkom, jakie za sobą może pociągać. Efektywność pracy uzależniona jest jednak nie tylko od czynników oddziałujących na człowieka na terenie zakładu pracy czy też w momencie wykonywania określonych czynności produkcyjnych. Ważną rolę odgrywa tutaj rekreacja, sposób spędzania czasu wolnego, relacja rodzina-praca.

Jak w psychologii czy socjologii pracy rozpatrywany jest między innymi problem dostosowania człowieka do stanowiska pracy w celu uzyskania wyższej wydajności pracy i równocześnie pozytywnej akceptacji takiej pracy przez człowieka, tak ergonomia zajmuje się relacją odwrotną. Przedmiotem jej rozważań jest dostosowanie maszyn i urządzeń do człowieka, czyli stworzenie optymalnych warunków pracy. W tym zakresie przystosowanie pracy do człowieka wyrażałoby się w nadaniu narzędziom czy maszynom takich cech zewnętrznych, które ułatwiałyby wykonywanie pracy i dzięki którym praca byłaby wydajniejsza, a równocześnie mniej uciążliwa i męcząca.

Ostatnim wreszcie, a równocześnie najsłabiej rozwiniętym w polskiej literaturze naukowej podejściem do problematyki pracy ludzkiej są analizy z zakresu etyki, filozofii i teologii pracy. Mieszczą się tutaj rozprawy nad istotą, sensem i wartością pracy, analizy zasad „dobrej roboty”, prace z zakresu prakseologii oraz rozważania nad normami moralnymi obowiązującymi człowieka z racji wykonywania przez niego określonego zawodu.

Przedstawiona poniżej bibliografia problematyki pracy ludzkiej nie jest pełna. Pominięte zostały w niej prace o charakterze monograficznym. Ujęte zaś pozycje mają prezentować, w miarę możliwości, pełny zestaw problemów wiążących się z pracą ludzką oraz sposoby ich ujmowania w polskiej literaturze naukowej ostatnich lat. Zestaw ten uzupełniony został wybranymi pozycjami obcojęzycznymi, w ostatnim okresie przetłumaczonymi na język polski.

EKONOMIKA PRACY

Bodźce płacowe jako czynnik wzrostu wydajności pracy. Podtemat nr 1:

M. Krzysztofiak, *Wpływ struktury zatrudnienia na wydajność pracy.* Podtemat nr 2: M. Krzysztofiak, *Pojęcie i metody mierzenia wydajności pracy,* Gdańsk 1968 PTE.

Bodźce płacowe jako czynnik wzrostu wydajności pracy. Podtemat nr 4:

R. Wałąg, *Zasady prawidłowego stosowania bodźców płacowych,* Gdańsk 1968, PTE.

Bodźce płacowe jako czynnik wzrostu wydajności pracy. Podtemat nr 5:

W. Staszewski, *Dokumentacja roboczo-płacowa (zarobkowa).* Podtemat nr 6: W. Staszewski, *Podstawy oceny wartości pracy (kwalifikacja pracy),* Gdańsk 1968, PTE.

Bodźce ekonomiczne w przedsiębiorstwie przemysłowym. Materiały z ogólnokrajowej konferencji ekonomistów w sprawie bodźców ekonomicznych

- zorganizowanej przez Oddział Warszawski PTE. Oprac. M. Misiak, Warszawa 1963 PWN.
- Bombera Z., *Wybór form płac w przemyśle*, Warszawa 1966, PWN.
- Borcz L., *Problem struktury płac w przedsiębiorstwach przemysłowych. Na przykładzie hutnictwa żelaza i stali*, Warszawa 1965, PWE.
- Charkiewicz M., *Kadry wykwalifikowane w Polsce*, Warszawa 1961, Chlebowczyk Alojzy, *Badanie zmian wydajności pracy*, Warszawa 1960, Pol. Wydawn. Gospodarcze.
- Chrościcki Z., *Badanie metod pracy*, Warszawa 1968, PTE.
- Donimirski A., Grodzicki M., *Bodźce ekonomiczne w przedsiębiorstwie*, Kraków 1970, TNOiK.
- Dzienio K., Gołacka M., *Bilanse siły roboczej. Wybrane problemy metodologiczne*, Warszawa 1971, PWE.
- Fick B., *Bodźce ekonomiczne w przemyśle. Ocena i rozwój systemu*, Warszawa 1965, PWE.
- Fick B., *Polityka zatrudnienia a płace i bodźce*, Warszawa 1970, PWE.
- Fiejka Z., *Wydajność pracy w przemyśle polskim*, Warszawa 1962, PWE.
- Frank M., *Kwalifikacje zatrudnionych a jakość produkcji*, Wiśła 1968, PTE Katowice.
- Gospodarka czynnikiem ludzkim w rejonach uprzemysławianych.* (Red. B. Czyżewska), Warszawa 1967, LSW.
- Józefowicz A., *Zagadnienie stagnacji w zatrudnieniu*, Warszawa 1967, Inst. Pracy.
- Kocierz E., *Z teorii bodźców ekonomicznych*, W-wa 1970, PWN.
- Kompleksowe badanie pracy. Badania wpływu materialnego środowiska i organizacji pracy na człowieka i wydajność jego pracy.* (Praca zbiorowa) Red. nauk. S. Filipkowski. W-wa 1966, Inst. Pracy.
- Kordaszewski J., *Kwalifikowanie pracy robotników przemysłowych*, W-wa 1960, Pol. Wydawn. Gospodarcze.
- Kordaszewski J., *Praca i zatrudnienie w przemyśle. Zagadnienia wybrane.* Wyd. 2. zaktualiz. W-wa 1969, PWE.
- Kordaszewski J., *Pracownicy umysłowi. Dynamika zatrudnienia i metody badania trudności pracy*, W-wa 1969, PWE.
- Kordos T., *Badanie wpływu postępu technicznego na zmiany w strukturze zatrudnienia. Na przykładzie wybranych zakładów*, W-wa 1969, Instytut Pracy.
- Kortan J., *Zatrudnienie w przedsiębiorstwie przemysłowym*, W-wa 1960, Pol. Wydawn. Gospodarcze.
- Krencik W., *Badania polityki zatrudnienia i płac w gospodarce socjalistycznej*, W-wa 1962, PWN.
- Krencik W., *Płaca jako bodziec wzrostu wydajności pracy*, W-wa 1958, PWN.
- Krencik W., *Płace a efektywność pracy*, W-wa 1971, TNOiK.
- Kuczyński M., *Bodźce pozapłacowe w przedsiębiorstwie przemysłowym*, W-wa 1963, PWE.
- Kuczyński M., *Płace w przedsiębiorstwie przemysłowym.* Wyd. 3, W-wa 1963, PWE.
- Kulczycki R., *Statystyczne metody badania wydajności pracy w przemyśle*, W-wa 1957, Pol. Wydawn. Gospodarcze.
- Manteuffel R., *Ekonomika i organizacja pracy w rolnictwie. T. 2: Organizacja i ekonomika procesów produkcyjnych*, W-wa 1967, SGGW.
- Mierzwiński R., *Udział procesów w zyskach jako bodziec ekonomiczny w przemyśle socjalistycznym*, Katowice 1962, PTE.
- Minc B., *Wydajność pracy i czynniki jej wzrostu*, W-wa 1959, KiW.

- Nowicki J., *Zagadnienie pełnego zatrudnienia w krajach ekonomicznie nierozwiniętych*, W-wa 1960, SGPiS.
- Obodowski J., *Zatrudnienie. Aktualna sytuacja i perspektywy*, W-wa 1959, Pol. Wydawn. Gospodarcze.
- Olejniki T., *Czynniki wpływające na zwiększenie wydajności i efektywności pracy produkcyjnej*, Poznań 1959, TNOiK.
- Otto H., *Ekonometryczna analiza zatrudnienia i wydajności pracy w latach 1955—1975*, W-wa 1969, Instytut Planowania — Materiały Dyskusyjne. Z. 17.
- (Pawlukowa Z.), *Współzawodnictwo i przodujące metody pracy. Wybór literatury polskiej za okres 1948—1958*, W-wa 1959 Instytut Ekonomiki i Organizacji Przemysłu. Działowy Ośrodek Dokumentacji Naukowo-Technicznej — Tematyczne Zestawienie Dokumentacyjne, nr 17.
- Rajkiewicz A., *Dynamika i struktura zatrudnienia w Polsce w latach 1950—1960. Ze studiów nad rozwojem zatrudnienia w Polsce Ludowej*, W-wa 1961, SGPiS.
- Reinstein J., *Nakłady pracy w gospodarstwach chłopskich. Wyniki badań ankietowych 1967 r.*, W-wa 1968, Inst. Ekon. Rolnej.
- Rosner J., *Zagadnienie czasu pracy*, W-wa 1962, KiW.
- Sajkiewicz A., Makowski K., *Ekonomika pracy. Materiały do studiowania*, W-wa 1970, SGPiS.
- Sobczak L., *Rynek pracy w Polsce Ludowej*, W-wa 1971, PWN.
- Sobczak L., *Rynek pracy w Polsce w latach 1950—1965*, W-wa 1967, Instytut Pracy.
- Sudoł S., *Metody analizy kosztów pracy w przedsiębiorstwie przemysłowym*, W-wa 1967, PWE.
- Teoretyczne i praktyczne problemy reprodukcji siły roboczej*, Red. J. Pietrucha, Katowice 1970, Śląski Inst. Naukowy.
- Tymowski J., *Obliczanie zapotrzebowania na kadry techniczne w przemyśle*, W-wa 1958, Pol. Wydawn. Gospodarcze.
- Wajś M., *Polityka płac i jej wpływ na wzrost wydajności (pracy). Na przykładzie przemysłu maszynowego*, W-wa 1957, Pol. Wydawn. Gospodarcze.
- Waluk J., *Praca i płaca kobiet w Polsce*, W-wa 1965, KiW.
- Zatrudnienie w gospodarce Narodowej*, T. 1: 1950—1968. — W-wa 1969, GUS.
- Zieleniewski J., *Produktywność pracy*, W-wa 1959, TNOiK.
- Ziomek M. J., *Absencja w pracy*, W-wa 1964, PWE.

Literatura obca

- Badanie pracy*, Wyd. 2 nie zmien. (Z ang. tłum. J. Ficowska i in.). Przedm. B. Minc, W-wa 1967, PWE.
- Metodyka planowania pracy na podstawie pracochłonności*. (Tłum. z ros. T. Wszalkowska), W-wa 1969, Instytut Pracy — Materiały Zagran. nr 37.
- Systemy skalonych normatywów czasu MTM*. (Materiały zebrał i oprac. R. Wołk) W-wa 1969, Instytut Pracy — Materiały Zagraniczne nr 34.
- Zagrodneva A. M., Remizov K. S., *Metody bilansowania siły roboczej* (Tłum. z ros. M. Marlewicz) W-wa 1966, PWE.

ERGONOMIA

- Bańka J., *Narodziny filozofii nauki o pracy w Polsce. Studium o ergonomii humanistycznej Wojciecha Jastrzębowskiego*, W-wa 1970, KiW.
- Ergonomia. Zagadnienia przystosowania pracy do człowieka*, W-wa 1968, KiW.
- Ergonomiczna analiza uciążliwości pracy*. Praca zbiorowa pod red. Arwida Hansena. Wydanie popr. i zmien. W-wa 1970, CRZZ.
- Filipkowski S., *Ekonomiczne i społeczne znaczenie ergonomii*, W-wa 1967, CIINTE.

- Filipkowski S., *Ergonomia przemysłowa. Zarys problematyki*, W-wa 1970, Wydawn. Nauk.-Techniczne.
- Filipkowski S., *Kształtowanie warunków pracy. Z zagadnień nauki o pracy*, W-wa 1965, PWN.
- Filipkowski S., *Podstawy działania w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ergonomii*, W-wa 1972, TNOiK.
- Filipkowski S., *Podstawy ergonomii w przemyśle*, W-wa 1972, PWE.
- Krasucki P., Michalski E., *Ergonomia praktyczna*, W-wa 1971, CRZZ.
- Krause M., *Zarys ergonomii dla lekarzy przemysłowych*, W-wa 1970, PZWL.
- Ogiński A., Krasucki P., *Ergonomia w praktyce lekarza przemysłowego*, W-wa 1972, PZWL.
- Okoń J., Paluszkievicz L., *Psychologia inżynierska. Dostosowanie maszyn i urządzeń do człowieka*, W-wa 1963, PWN.
- Ratajczak Z., *Układ człowiek-maszyna a postęp techniczny*, W-wa 1972.
- Rosner J., *Ergonomia pracy umysłowej*, W-wa 1971, SGPiS.
- Rosner J., Okoń J., *Wybrane zagadnienia ergonomii i psychologii pracy*, W-wa 1965, SGPiS.

Literatura obca

- Grandjean Etienne, *Fizjologia pracy. Zarys ergonomii*. (Tłum. z niem.). W-wa 1971, PZWL.

ETYKA, FILOZOFIA I TEOLOGIA PRACY

- Kotarbiński T., *Hasło dobrej roboty*, W-wa 1968, Wiedza Powsz.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*. Wyd. 4. W-wa 1969, Ossolineum.
- Ku powszechnej cywilizacji pracy*, W-wa 1963, PAX. (Zawiera między innymi rozprawy Chenu, Bednarka i in.)
- O *prakseologii*. (Aut. T. Kotarbiński i in.) W-wa 1963, Pracownia Ogólnych Problemów Organiz. Pracy PAN. Materiały Prakseologiczne. Z. 10.
- Pszczółowski T., *Prakseologiczne sposoby usprawniania pracy*, W-wa 1969, PWN.
- Szewczyk J., *Filozofia pracy*, Kraków 1971, Wydawn. Liter.
- Wyszyński S., *Duch pracy ludzkiej. Myśli o wartości pracy*. Wyd. 3. Poznań 1957, Księg. św. Wojciecha.
- Żywicki W., *Etyka adwokacka*, W-wa 1970, Wyd. Prawnicze.

MEDYCYNA PRACY

- Boguszevska M., *Niektóre zagadnienia fizjologii i higieny pracy*, W-wa 1972, TNOiK.
- Czarnota-Bojarska M., *Vademecum dermatologiczne lekarza przemysłowego*. (Wyd. 1) W-wa 1958, PZWL.
- Dutkiewicz J., *Zarys fizjologii pracy człowieka*, W-wa 1957, PZWL.
- Grzegorzczak L., *Organy i ich oddziaływanie na organizm ludzki*, W-wa 1972, PZWL.
- Grzesik J., *Problem hałasu w medycynie przemysłowej*, W-wa 1971, PZWL.
- Hirszel K., *Lekarze fizjatrzy. Realizacja potrzeb związanych z pracą zawodową*, Wrocław 1969, Ossolineum.
- Hulek A., *Rehabilitacja inwalidów w Polsce*, W-wa 1957, PZWL.
- Jasieński J., *Elementy fizjologii pracy*, Łódź 1962, PTE.
- Jasieński J., *Praca a zmęczenie. Elementy fizjologii pracy*, W-wa 1967, PZWL.
- Klonowicz S., *Metody badań fizjologicznych w zakładzie przemysłowym*, W-wa 1970, PZWL.

- Klonowicz S., *Wstęp do fizjologii pracy. Zarys popularny*, W-wa 1969, KiW.
- Medycyna pracy*. Podręcznik zbiorowy pod red. M. Webera. W-wa 1966, PZWL.
- Z. 1—2: *Organizacja ochrony zdrowia w przemyśle*.
- Medycyna pracy*. ... Z. 4, cz. 2: *Higiena pracy. Chemiczne szkodliwości zawodowe*. Toksykologia przemysłowa, W-wa 1967, PZWL.
- Mierzecki H., *Dermatologia pracownicza*. (Wyd. 2 popr. i uzup.) W-wa 1960, PZWL.
- Missiuro W., *Zarys fizjologii pracy*. Przy współudziale. W. Bogusławskiego i in. W-wa 1965, PZWL.
- Ochrona zdrowia pracowników przemysłowych*. Red. J. Kamiński. W-wa 1968, PZWL.
- Okółów-Hryniewiczowa Z., *Zawodowe choroby oka*, W-wa 1957, PZWL.
- Profilaktyka w medycynie przemysłowej*. V krajowa konferencja medycyny pracy w Dusznikach 19—21 V 1960 r. Red. J. Chojnowski. W-wa 1961, PZWL.
- Rekun M., *Fizjologia pracy*, Wrocław 1969, TNOiK.
- Rekun M., *Fizjologia pracy. Wybrane zagadnienia*. Cz. 2., Wrocław 1970, TNOiK.
- Sekuracki F., *Higiena i fizjologia pracy*, W-wa 1959, SIMP.
- Stanowski J., *Zagadnienia społeczne chorób układu krwionośnego*, Wrocław 1956, PWN.
- Terapia zajęciowa*. Red. K. Milanowska. Współaut.: P.: Baranowski i in. W-wa 1965, PZWL.
- (Wanatowski A.), *Badanie chorobowości robotników niektórych gałęzi przemysłu w 1957 r.*, W-wa 1958, CRZZ-CZUS.
- Zahorski W., *Choroby zawodowe*, W-wa 1963, PZWL.
- Zarys chorób zawodowych i higieny pracy*. Praca zbiorowa pod red. W. Zahorskiego, W-wa 1956, PZWL.

Literatura obca

- Brouha Lucien, *Fizjologia w przemyśle*. Tłum. z ang. W. J. Babecki i A. Dziak. W-wa 1962, Wydawn. Nauk.-Techniczne.
- Durnin John V. G. A., Passmore Reginald, *Energetyka pracy i wypoczynku*. Tłum. z ang. H. Kociuba i S. Kozłowski, W-wa 1969, PWN.
- Lehmann Gunther, *Praktyczna fizjologia pracy*. Tłum. z niem. F. Schitteck, W-wa 1966, PZWL.

PRAWO PRACY

- Bińczycka-Majewska T., *„Opinie o pracownikach w świetle prawa”* W-wa 1971, Wydawn. Prawnicze.
- Dąbrowski J., Łazowska H., *Problematyka prawna płac* W-wa 1965, Wydawn. Prawnicze.
- Dzwonkowski S., Masewicz W., *Czas pracy. Teksty, orzecznictwo, objaśnienia. Wg stanu prawnego na dzień 15 VI 1960 r.*, W-wa 1960, Wydawn. Prawnicze.
- Dzwonkowski S., *Czas pracy i wynagrodzenie za pracę w godzinach nadliczbowych*. Wyd. 5 popr. i uzup., W-wa 1970, Wyd. Prawn.
- Garlicki R., *Bezpieczeństwo i higiena pracy w świetle przepisów prawnych*, W-wa 1959, SIMP.
- Garlicki R., Modliński E., Taniewski L., *Zbiór przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy. Wg stanu prawnego na dzień 15 czerwca 1957 r.*, W-wa 1957, Wydawn. Związkowe.
- Garlicki S., *Urlopy pracownicze wypoczynkowe, okolicznościowe, macie-*

- rzyńskie. Komentarz, teksty, orzecznictwo, wyjaśnienia, skorowidz. Wyd. 2. Stan prawny na dzień 1 V 1958 r." W-wa 1958, Wydawn. Prawnicze.
- Jastrzębski W., *Prawo pracy w zarysie. Z uwzględnieniem spółdzielczego stosunku pracy. Wg stanu prawnego na dzień 31 lipca 1958 r.*, W-wa 1958, Zakł. Wydawn. Spółdzielcz.
- Jaśkiewicz W., Jackowiak Cz., Piotrowski W., *Prawo pracy. Zarys wykładu*, Poznań 1967, PWN.
- Jończyk J., *Spory ze stosunku pracy*, W-wa 1965, PWN.
- Kopankiewicz Z., *Prawa emerytów i rencistów*, W-wa 1958, Wyd. Prawn.
- Korolec R., *Ochrona macierzyństwa w prawie pracy*, W-wa 1966, Instytut Pracy.
- Krąkowski L., *Zasady współżycia społecznego w stosunkach pracy w PRL*, W-wa 1970, Wydawn. Prawnicze.
- Licki J., *Prawo pracy PRL. Zarys wykładu. Cz. 1: Ogólna*. W-wa 1961, PWN.
- Licki J., *Prawo pracy PRL w zarysie. Cz. 2: Szczegółowa*. W-wa 1969, PWN.
- Licki J., *Zarys wykładu prawa pracy*. Wyd. 1. W-wa 1958, PWN.
- Malanowski A., *Nadużycie prawa w pracowniczym stosunku pracy*, W-wa 1972, PWN.
- Masewicz W., Dzwonkowski S., *Czas pracy. Komentarz. Stan prawny na dzień 1 IV 1968*, W-wa 1968, Wyd. Prawnicze.
- Masewicz W., *Obowiązki stron stosunku pracy*, W-wa 1965, Wyd. Prawn.
- Mironczuk A., *Ochrona pracy kobiet. Wg stanu prawnego na dzień 20 XII 1957*, W-wa 1958, Wydawn. Związkowe.
- Mironczuk A., *Zatrudnianie młodocianych, absolwentów oraz osób nie mających kwalifikacji zawodowych*. Wyd. 5 popr. i uzup. W-wa 1970, Wyd. Prawnicze.
- Modliński E., *Przedmiot i źródła prawa pracy*, Wyd. 4 popr. i uzup., W-wa 1968, Wyd. Prawnicze.
- Piotrowski W., *Rozwiązanie stosunku pracy*, W-wa 1959, Wyd. Prawnicze.
- Piotrowski W., *Nowe warunki rozwiązania stosunku pracy*, W-wa 1957, Wyd. Prawnicze.
- Ponarski M., *Co powinien wiedzieć każdy pracownik starający się o rentę?*, W-wa 1958, Wyd. Prawnicze.
- Prawo pracy*, W-wa 1967, Instytut Pracy.
- Prawo pracy. Wybrane teksty, orzecznictwo i wyjaśnienia. Uzupełnienie 1. Wg stanu prawnego na dzień 1 I 1957 r. Uzupełnione niektórymi aktami do dnia 5 IV 1957 r.* (Oprac. J. Dąbrowski, J. Zieliński) W-wa 1957, Wyd. Prawnicze.
- Salwa Z., *Charakter prawny i zakres regulaminu pracy w PRL*, W-wa 1964, Wydawn. Prawnicze.
- Salwa Z., Szubert W., Święcicki M., *Podstawowe problemy prawa pracy*, W-wa 1957, PWN.
- Salwa Z., *Prawo pracy*, W-wa 1966, PWN.
- Salwa Z., *Regulamin pracy*, W-wa 1957, Wyd. Prawnicze.
- Salwa Z., *Socjalistyczna dyscyplina pracy*, W-wa 1961, PWN.
- Salwa Z., *Systematyka stosunków pracy. Ich rodzaje i podmioty*. Wyd. 4 popr. i uzup. W-wa 1968, Wyd. Prawnicze.
- Szubert W., *Ochrona pracy. Studium społeczno-prawne*, W-wa 1966, PWN.
- Szubert W., *Układy zbiorowe pracy*, W-wa 1960, PWN.
- Szubert W., *Zarys prawa pracy*, W-wa 1972, PWN.
- Święcicki M., *Prawo wynagrodzenia za pracę*, W-wa 1963, PWN.
- Zieliński J., *Prawo pracy. Przepisy, orzecznictwo i wyjaśnienia*. Zebrał i oprac. ... W-wa 1969, Wyd. Prawnicze.
- Zieliński J., *Prawo pracy. Przepisy, orzecznictwo, wyjaśnienia. Stan prawny na dzień 15 IV 1959 r.* W-wa 1959, Wyd. Prawnicze. W roku 1963 i 1970 ukazały się następne wydania tej pozycji, prezentujące stan prawny na rok 1963 i 1970.

Literatura obca

- Akty statutowe Międzynarodowej Organizacji Pracy.* (Tłum. z franc.) W-wa 1969, Inst. Pracy.
Konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy nie ratyfikowane przez Polskę. Cz. 1—2 (Tłum. z franc.) W-wa 1970, Inst. Pracy.
Konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy ratyfikowane przez Polskę. (Tłum. z franc.). Cz. 1—2 W-wa 1969, Inst. Pracy.

PSYCHOLOGIA PRACY

- Baran I., *Światło i barwy a praca*, W-wa 1957, Wydawn. Związkowe.
Biegeleisen-Zelazowski B., *Zarys psychologii pracy*, W-wa 1964, PWN.
Biegeleisen-Zelazowski B., *Zastosowanie psychologii pracy*, W-wa 1971, TNOiK.
Choynowski M., *Metody i wyniki psychologii przemysłowej*, Wrocław 1964, Ossolineum.
Dawid J. W., *Inteligencja, wola i zdolność do pracy*, Wrocław 1966, Ossolineum.
Dzięcielska-Machnikowska S., Woyczyńska M., *Elementy socjologii i psychologii pracy*, Łódź 1966, PTE.
Elementy psychologii i socjologii pracy z uwzględnieniem zagadnień fizjologicznych. Aut.: S. Kowalewska i in. Łódź 1962, PTE.
Gałkowski T., *Ważniejsze problemy psychiczne i psychohygieniczne w zakładach pracy*, W-wa 1963, Pol. Tow. Higieny Psych.
Gliszczyńska X., *Psychologiczne badania motywacji w środowisku pracy*, W-wa 1971, KiW.
Gliszczyńska X., Górska T., *Z zagadnień psychologii pracy w świetle wyższej czynności nerwowej*, W-wa 1957, Wydawn. Związkowe.
Godecki S., *Człowiek w przedsiębiorstwie w świetle psychologii i fizjologii*, W-wa 1959, SIMP.
Hulek A., *Podstawy rehabilitacji inwalidów. Psychologiczne, społeczne i zawodowe*, W-wa 1961, PZWL.
Indraszkiewicz J., *Psychologia i socjologia w przedsiębiorstwie przemysłowym. Zagadnienia wybrane*, W-wa 1970, Wydawn. Nauk.-Techniczne.
Karyś R., Sadowska W., *Psychologiczne badanie przydatności zawodowej*, W-wa 1960, Wydawn. Związkowe.
Kruk-Ołpiński W., *Podstawowe pojęcia z psychologii pracy.* — B. Biegeleisen-Zelazowski, *Zastosowanie psychologii pracy.* — A. Matejko, *Elementy socjologii pracy*, W-wa 1968, TNOiK.
Laskowski S., *Psychologia w kierownictwie.* — B. Biegeleisen-Zelazowski, *Zastosowanie psychologii pracy.* — J. Z. Korszyński, *Zarys socjologii pracy i przemysłu*, W-wa 1970, TNOiK.
Lutosławski J., *Człowiek w przedsiębiorstwie przemysłowym.* Wyd. 2 uzup. i popr. W-wa 1962, Wydawn. Nauk.-Techniczne.
Łypacewicz S., *Podstawowe zagadnienia psychologii i socjologii pracy.* W-wa 1970, TNOiK.
Mayre L., *Wpływ czynników fizjologicznych i psychologicznych na wydajność pracy ludzkiej*, Kraków 1963, TNOiK.
Michałkiewicz Z., *Przydatność zawodowa robotników w starszym wieku*, W-wa 1962, PWE.
Okóń J., *Psychologia człowieka pracującego*, W-wa 1968, KiW.
Pietrański Z., *Praktyczna psychologia pracy. Zagadnienia wybrane*, W-wa 1965, Wiedza Powszechna.

- Pietrasiniński Z., Jaworski E., *Psychologia i socjologia pracy. Zagadnienia wybrane*. Wyd. 5 przejrz. i popr. W-wa 1969, TNOiK.
- Psychologia przemysłowa*. Praca zbiorowa pod red. J. Okonia. W-wa 1971, PWN.
- Psychologiczne i pedagogiczne problemy wydajności pracy. Materiały z konferencji naukowej Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk*, Warszawa 11—12 marca 1958 r., Wrocław 1960, Ossolineum.
- Psychologiczne aspekty powstawania błędów w pracy. Studia psychologiczne*. Opracowanie zbiorowe pod red. J. Okonia, W-wa 1963, CRZZ.
- Sekuracki F., *Fizjologia i higiena pracy*, W-wa 1964, SIMP.
- Skorny Z., *Psychologia pracy*, Wrocław 1967, Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej.
- Tyszyńska Z., *Zagadnienie pracy ludzkiej w przemyśle. Psychologia, socjologia, fizjologia, pedagogika*, W-wa 1958, Inst. Ekonomiki i Organiz. Przemysłu.
- Zimny Z., *Teoria i technika doboru i kontroli motywowania pracowników*, Katowice 1970, Prace Nauk. Uniwersytetu Śląskiego. Nr 11.

Literatura obca

- Levitov Nikolaj Dmitriewiç, *Psychologia pracy*. Tłum. z ros. D. Barzch. W-wa 1965, PWE.
- Lomov Boris Fedorowiç, *Człowiek i technika. Zarys psychologii inżynierskiej*. Tłum. z ros. i słowniczek oprac. Z. Kapuścińska. W-wa 1966, KiW.
- Pomiary potrzeb zawodowych*. (Aut.) David J. Weiss i in. (Tłum. z ang.) W-wa 1972, PZWL — Minnesockie Studia w Dziedzinie Rehabilitacji Zawodowej. 16.
- Z zagadnień psychologii przemysłowej*. Praca zbiorowa pod red. J. Daniela. Tłum. ze słowac. H. Gadomska. W-wa 1968, PWN.

SOCJOLOGIA PRACY

- Bauman Z., *Kariera. Cztery szkice socjologiczne*. Wyd. 2 uzup., W-wa 1965, Iskry.
- Biegeleisen-Zelazowski B., *Wiedza o pracy ludzkiej. (Antologia. Wybór artykułów i red. nauk. B. Biegeleisen-Zelazowski)* — W-wa 1959, KiW.
- Człowiek w przedsiębiorstwie. Materiały z V dorocznej konferencji poświęconej zagadnieniom ekonomiki przedsiębiorstw, Wisła maj 1961*. (Red. nacz.: A. Ciołkówna), W-wa 1962, PWE.
- Danecki J., *Jedność podzielonego czasu. Czas wolny i czas pracy w społeczeństwach uprzemysłowionych*, W-wa 1970, KiW.
- Daszkiewicz K., *Klimaty bezprawia*, W-wa 1971, KiW. Analizuje zjawisko powstawania klik w zakładzie pracy.
- Doktor K., *Próba analizy socjologicznej dwóch przedsiębiorstw przemysłowych*, W-wa 1966, Inst. Ekonomiki i Organiz. Przemysłu.
- Dzięcielska-Machnikowska S., Woyczyńska M., *Elementy socjologii i psychologii pracy*. Wyd. 2., Łódź 1967, PTE.
- Ekonomiczno-społeczne problemy skracania czasu pracy*, Łódź 1971, PTE.
- Jak pracuje człowiek? Z badań polskich psychologów, socjologów i ekonomistów*. (Kom. red.: B. Biegeleisen-Zelazowski i in.), W-wa 1961, KiW.
- Jędrzycki W., *Socjolog w zakładzie pracy*, Wrocław 1971, Ossolineum.
- Kamiński A., *Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza*, Wrocław 1965, Ossolineum.
- Kobieta współczesna. Z badań socjologów, lekarzy, ekonomistów, pedagogów i psychologów*. (Materiały z seminarium pracy kobiet IFiS PAN). — Red. M. Sokółowska, W-wa 1966, KiW.
- Korszyński J. Z., *Zarys socjologii pracy*, W-wa 1971, TNOiK.

- Kościałkowski W., Karyś R., *Postęp techniczny a ukierunkowanie badań psychospołecznych*, W-wa 1968. Inst. Organiz. i Mechanizacji Budownictwa.
- Kowalewska S., *Humanizacja pracy*, W-wa 1971, CRZZ.
- Kowalewska S., *Przysposobienie do pracy w przemyśle. Z zagadnień kultury pracy*, Wrocław 1966, Ossolineum.
- Kowalewska S., *Psychospołeczne warunki pracy w przedsiębiorstwie przemysłowym. Studium o systemie społecznym socjalistycznego przedsiębiorstwa*, W-wa 1962, Ossolineum.
- Kształtowanie postaw zawodowych. Wybrane zagadnienia kultury pracy*. Praca zbiorowa pod red. S. Kowalewskiej, Wrocław 1964, Ossolineum.
- Laskowski Sz., *Psychologiczne i socjologiczne czynniki wydajnej pracy*, Kraków 1963. TNOiK.
- Matejko A., *Kultura pracy zbiorowej*, W-wa 1962. Wydawn. Związk.
- Matejko A., *(Praca i koleżeństwo). Zagadnienia socjologii pracy*, W-wa 1963. Wiedza Powszechna.
- Matejko A., *Rola służby psycho-społecznej w przedsiębiorstwach kapitalistycznych*, W-wa 1957. Inst. Ekonomiki i Organizacji Przemysłu.
- Matejko A., *Socjologia pracy. System społeczny zakładu pracy*, W-wa 1968, PWE.
- Matejko A., *Socjologia przemysłowa, jej przedmiot i praktyczne zastosowanie*, W-wa 1962. Centralny Ośrodek Doskonalenia Kadr Kierowniczych.
- Matejko A., *Socjologia przemysłu w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, W-wa 1962. PWN.
- Matejko A., *Socjologia zakładu pracy*, W-wa 1961, Wiedza Powsz.
- Matejko A., *Wież i konflikt w zakładzie pracy*, W-wa 1969, KiW.
- Michoń F., *Wybrane zagadnienia socjologii pracy*, Kraków 1969. TNOiK.
- Michoń F., *Zagadnienia psychosocjologiczne pracy w przedsiębiorstwie*, Kraków 1969. TNOiK.
- Nicki H., *Społeczne i ekonomiczne aspekty socjalistycznego współzawodnictwa pracy*, Wrocław 1971. Ossolineum.
- Ochrona i socjologia pracy. Skróty referatów, tezy, wnioski. Materiały do dyskusji*, W-wa 1957. NOT.
- Pamiętniki bezrobotnych*. (Kom. red.: A. Andrzejewski i in.) T. 1: Nr 1—57. Redycja, W-wa 1967. PWE.
- Pamiętniki bezrobotnych*. (Kom. red.: A. Andrzejewski i in.) T. 2: Pamiętnikarze po latach; Pamiętniki w świetle prasy, W-wa 1967. PWE.
- Piotrowski J., *Praca zawodowa kobiety a rodzina*, W-wa 1961. KiW.
- Płynność załóg*. Red. A. Sarapata, W-wa 1968. PWE.
- Problemy socjalne w rehabilitacji inwalidów. Materiały z międzynarodowego sympozjum poświęconego problemom socjalnym w rehabilitacji inwalidów; Warszawa 19—21 września 1961*. — Red. A. Hulek, W-wa 1962. PZWL.
- Rodzina a zawód*, Katowice 1963. Śląski Inst. Naukowy.
- Sarapata A., *Dyrektor jako kierownik zespołu*, W-wa 1972. PWE.
- Sarapata A., Doktor K., *Elementy socjologii przemysłu*, W-wa 1962. PWE.
- Sarapata A., *Socjologia pracy*, W-wa 1959. SIMP.
- Sarapata A., *Załoga przedsiębiorstwa przemysłowego*, W-wa 1963. PWE.
- Skórzyński Z., *Między pracą a wypoczynkiem. Czas „zajęty” i czas „wolny” mieszkańców miast w świetle badań empirycznych*, Wrocław 1965. Ossolineum.
- Socjologia pracy*. (Aut.: S. Kowalewska i in. (Red. nauk. J. Rachwański)), Łódź 1963. PTE.
- Socjologia zawodów*. Red. A. Sarapata, W-wa 1964. PWN.

- Socjologiczne problemy przedsiębiorstwa przemysłowego*. Praca zbiorowa pod red. A. Sarapaty, W-wa 1965. PWE.
- Sokołowska M., *Kobieta pracująca. Socjomedyczna charakterystyka pracy kobiety*, W-wa 1963. Wiedza Powszechna.
- Společné problémy práce i produkce. Polsko-radziecké badania porównawcze*. Red. nauk. G. W. Osipow, J. Szczepański, W-wa 1970. KiW.
- Společné problémy podnikův průmyslových. Materiály z konference naukové w Szczecinie 18—19 listopada 1966*. — Praca zbiorowa pod red. A. Kwileckiego, Szczecin 1968. Instytut Zachodnio-Pomorski.
- Společné warunki fungování podnikův průmyslového*. Praca zbiorowa pod red. J. Szczepańskiego, W-wa 1972. PWE.
- Strzezińska H., *Praca zawodowa kobiet a ich budżet czasu*, W-wa 1970. PWE.
- Sufin Z., *Kultura pracy. Refleksje socjologiczne*, W-wa 1968. CRZZ.
- Sufin Z., *Zawód-praca-kariera. Szkice z socjologii pracy*, W-wa 1965. CRZZ.
- Szostkiewicz S., *Przemiany w strukturze załogi Fabryki Samochodów Osobowych w latach 1956—1961*, Wrocław 1965, Ossolineum.
- Szyndler-Głowacki W., *Mój zakład pracy. Wspomnienia*. Wybór i adapt. ..., W-wa 1965. PWE.
- Trzciński J., *Zagadnienia socjalne w przemyśle*, Katowice 1957. PTE.
- Tulski J., *Postawy młodych robotników wobec pracy zawodowej*, W-wa 1969. PWE.
- Wacławek J., *Socjalistyczne stosunki w zakładzie pracy*, W-wa 1970. KiW.
- Widerszpil S., Preiss-Zajdowa A., *Uprzemysłowienie i stosunki społeczne w zakładzie pracy*, W-wa 1966. KiW.
- Wybrane zagadnienia socjologii zawodu*. (Red. B. Grodzińska, S. Janicka), Katowice 1970. Śląski Instytut Naukowy.
- Zajackowski A., *Elementy socjologii ogólnej, pracy i wypoczynku*, W-wa 1962. PTE.
- Zimny Z., *Podstawy psychosocjologii przemysłowej*, Katowice 1967. PTE.
- Zawody, Materiály i studia*. Praca zbiorowa pod red. A. Sarapaty, Wrocław 1964. Ossolineum.
- Żygulski K., *Wybór i poważanie zawodu na Śląsku. Studium socjologiczne*, Wrocław 1964. Ossolineum.
- Literatura obca
- Brown James Alexander Campbell, *Společná psychologie průmyslu. Stosunki między ludźmi w fabrykach*. (Tłum. z ang. S. Łypacewicz), W-wa 1962. KiW.
- Człowiek i jego praca*. Praca zbiorowa pod red. W. A. Jadowa, W. P. Rożina, A. G. Zdravomysłowa. (Tłum. z ros.), W-wa 1971. PWN.
- Friedmann Georges, *Maszyna i człowiek. Problem człowieka w cywilizacji maszynowej*. Wyd. 2 (Tłum. z franc. W. Kotyńska i J. Dłutek), W-wa 1966. KiW.
- Friedmann Georges, *Praca w oknach*. (Tłum. z franc. I. Tarłowska), W-wa 1967. KiW.
- Hegedüs Ándras, *Współczesna socjologia burżuazyjna a rzeczywistość społeczna*. (Tłum. z węg. G. i J. Pataki), W-wa 1964. PWE.
- Kierowanie kadrą pracowniczą*. Wybór tekstów pod red. A. Matejki. (Tłum. z ang. J. Hoserin.), W-wa 1966. PWE.
- Mills Charles Wright, *Białe kołnierzyki. Amerykańskie klasy średnie*. (Tłum. z ang. P. Graff), W-wa 1965. KiW.
- Naville Pierre, *Společné skutki automatyzacji. Problemy pracy i automatyzacji* (Tłum. z franc. N. i R. Gubrynowicz), W-wa 1968. KiW.
- Toti Gianni, *Czas wolny*. (Tłum. z włos. B. Feldin i Z. Zawadzki), W-wa 1963. KiW.